

NAQD PULSIZ HISOB-KITOB: TUSHUNCHASI, TURLARI VA AHAMIYATI **CASHLESS PAYMENTS: CONCEPT, TYPES AND SIGNIFICANCE**

Andijon davlat texnika instituti
“Muhandislik Iqtisodiyot va boshqaruv”
fakulteti Bank ishi va audit yo‘nalishi, BIA-
116 guruh talabasi

Komilov Omadjon Xursandbek o‘g‘li

Annotatsiya: Ushbu maqolada naqd pulsiz hisob-kitob tushunchasi, ularning turlari hamda iqtisodiy hayotdagi o‘rni va ahamiyati yoritiladi. Ayniqsa, zamonaviy raqamli to‘lov vositalari va ularning rivojlanish bosqichlari, naqd pulsiz tizimlarning iqtisodiyotga ta’siri hamda noto‘lovlar miqdorini kamaytirishdagi roli muhokama qilinadi.

Kalit so‘zlar: naqd pulsiz hisob-kitob, elektron to‘lovlar, bank tizimi, tranzaksiya, raqamli iqtisodiyot

Abstract: This article explores the concept, types, and significance of cashless payments, highlighting their role in the economy. Special attention is paid to the development stages of modern digital payment tools, their impact on the financial system, and their role in reducing payment defaults.

Keywords: cashless payments, electronic transactions, banking system, transaction speed, digital economy

KIRISH

Bozor iqtisodiyoti sharoitida moliyaviy intizomni ta’minlash, xo‘jalik subyektlari o‘rtasida tezkor va ishonchli hisob-kitoblarni yo‘lga qo‘yish iqtisodiy taraqqiyotning muhim omilidir. Shu maqsadda naqd pulsiz hisob-kitoblar tizimining takomillashtirilishi va elektron to‘lov vositalarining joriy etilishi davlat siyosatining ustuvor yo‘nalishiga aylangan.

Naqd pulsiz hisob-kitoblar – bu xo‘jalik yurituvchi subyektlar, yuridik va jismoniy shaxslar o‘rtasida pul mablag‘larining naqd pul ishlatmasdan, banklar yoki boshqa moliyaviy vositalar orqali elektron shaklda ko‘chirilishi va hisobdan chiqarilishi jarayonidir. Bu turdagi hisob-kitoblar zamonaviy iqtisodiy munosabatlarning ajralmas qismi hisoblanadi va moliyaviy tizimning asosiy barqarorlik ko‘rsatkichlaridan biri sifatida qaraladi.

Naqd pulsiz hisob-kitoblar nafaqat moliyaviy oqimlarni soddalashtiradi, balki tranzaksion xarajatlarni kamaytiradi, hisob-kitoblarda tezlik va xavfsizlikni ta'minlaydi. Bu tizimning asosiy ustunliklaridan biri – hisob-kitoblarning shaffofligi, korrupsion holatlar va soliqdan qochish xavfining kamayishidir. Shuningdek, elektron hisob-kitoblar orqali pul muomalasini nazorat qilish va tahlil qilish imkoniyati paydo bo‘ladi, bu esa davlat uchun muhim iqtisodiy axborot manbai hisoblanadi.

Naqd pulsiz hisob-kitoblarning asosiy shakllari quyidagilardan iborat:

- Bank o'tkazmalari (bank transferlari);
- To'lov topshiriqlari orqali hisob-kitoblar;
- Elektron to'lov tizimlari (mobil banking, internet banking);
- Plastik kartalar orqali to'lovlar;
- Elektron pul tizimlari (Payme, Click, Apelsin, HUMO Pay va boshqalar);
- Avtomatlashtirilgan to'lov tizimlari (QR kod orqali, NFC texnologiyalari bilan);
- Akkreditiv, inkasso, veksel kabi moliyaviy vositalar orqali to'lovlar.

Bu tizimlar orqali hisob-kitoblar amalga oshirilganida, pul mablag‘lari to‘g‘ridan-to‘g‘ri bank hisob raqamidan olinadi yoki unga tushadi. Bu holatda ishtirokchilar o‘rtasida real pul harakati bo‘lmaydi, lekin moliyaviy majburiyatlar bajariladi.

Naqd pulsiz hisob-kitoblar iqtisodiyotni raqamlashtirishda, elektron hukumat tizimlarini joriy qilishda, biznes jarayonlarini optimallashtirishda ham muhim ahamiyat kasb etadi. Ayniqsa, soliq bazasini kengaytirish, "soya iqtisodiyoti"ni qisqartirish va inflyatsiyani nazorat qilishda ularning roli beqiyosdir.

Naqd pulsiz hisob-kitoblar bugungi kunda global iqtisodiyotda to'lov munosabatlarining asosiy shakliga aylanib bormoqda. Raqamli to'lov tizimlari orqali tranzaksiyalarning hajmi yil sayin ortib bormoqda. Bu esa iqtisodiy muomalalarda naqd puldan foydalanish darajasining pasayishiga, ularning o'rnini esa elektron vositalarning egallashiga olib kelmoqda.

Naqd pulsiz hisob-kitoblar orqali:

- Tranzaksiyalar tezligi oshadi;
- Bank tizimining barqarorligi ta'minlanadi;
- Pul mablag'larining xavfsizligi oshadi;
- Hisob-kitoblar ustidan nazorat qilish va monitoringni kuchaytirish imkoniyati paydo bo'ladi;
- "soya iqtisodiyoti" kamayadi;
- Soliq tushumlari ortadi.

Naqd pulsiz hisob-kitoblar shuningdek, pul muomalasini avtomatlashtirish orqali inson omiliga bog'liq xatoliklar va noqonuniy harakatlarning oldini oladi. Shuningdek, elektron tizimlar orqali amalga oshirilgan tranzaksiyalarni qayta ko'rib chiqish, izlash va huquqiy jihatdan himoya qilish imkoniyati mavjud bo'ladi.

XULOSA

Naqd pulsiz hisob-kitoblar tizimi zamonaviy iqtisodiyotning ajralmas qismi bo'lib, moliyaviy intizom, tejamkorlik va raqamli shaffoflikni ta'minlashda muhim vosita hisoblanadi. Uni takomillashtirish uchun texnik infratuzilmani rivojlantirish, aholi raqamli savodxonligini oshirish va qonunchilik bazasini yangilash zarur. Shu asosda

O'zbekistonda noto'lovlar miqdorini kamaytirish, iqtisodiy faoliyatni rag'batlantirish va moliyaviy tizimni yanada barqaror qilish mumkin bo'ladi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. Astanov X.Z. *Pul-kredit orqali muvofiqlashtirish*. O'quv qo'llanma. – Toshkent: "Iqtisodiyot", 2015. – 121 bet.
2. A. Omonov, T. Qoraliyev. *Banklarda buxgalteriya hisobi*. II nashr. – Toshkent: "Iqtisod-Moliya", 2014. – 241 bet.
3. T.M. Qoraliyev, Yo.A. Abdullayev. *Bank ishi*. O'quv qo'llanma. – Toshkent: "Iqtisod-Moliya", 2009. – 580 bet.
4. K. Navro'zova, N.G'. Karimov. *Banklarda buxgalteriya hisobi*. Darslik. – Toshkent: "Moliya", 2012. – 320 bet.